

V A N !

— 1920 esztendő. —

*Van még: ki emelt fővel —
Büszkén, mint sas, a Napba néz?!
Van még: ki áll, mint sziklaorma,
Hasztalan süvölt reá a vész!?*...

*Van még: kinek szerelmét —
Hazám! — keserved tölti bel!?
Van még: kinek szívében
Az Ég a poklot győzi le!?*

*V a n n a k: anyák, leányok,
Kik vértanuként küzdenek:
Hazám! Teérted! S míg szívében
A „Magyar Hölgyek“ őrzének:
Ne sirj, Hazám, Te áldott!
Ne félj te Róma! Domb! Hegyek! — —
Virágos rétek éke, bája... Ne sirj!
Égbe hat a Nő imája...
S honát ha nő szívébe zárja:
Hiába dul a fergegeteg; —
Szétszakadnak a fellegek...
S kisüt a Nap a Hármas-hegy felett!...*

(A legszomorúbb nemzeti fájdalom idején: 1920 februárban írta, — amikor „Meghúzták a vészharangot Magyarország sorsán...“

Jártas Róza.)

Mohácsi csata

Történelmi tanítás

A történelem e részegységének feldolgozását ma is szomorú aktualitása teszi szükségessé. Minden nemzet történetében a hanyatlás legbiztosabb megnyilvánulását az akarathiány és az elhatározási erő csökkenése mutatja. Látni a veszedelmet, de annak elhárítására mit sem tenni, avagy félrendszabályokkal kísérletezni, melyeket senki sem követ: ez volt a mohácsi csatavesztés szomorú előzménye, s több-kevesebb mértékben a trianoní országromlásé is. A török veszedelem fenyegető közelsége megremegtette ugyan a lelkeket, s egy-egy komorabb hír hatása alatt valóságos cselekvési láz váltotta fel a közönyös tétlenség állapotát, de a komoly elhatározás a kedvezőbb hírekre azonnal megszűnt, hogy újból helyet adjon a féktelen és szenvedélyes pártharcoknak. Mindez ráillett Mohácsra, de Trianonra is... Akkor a fő- és köznemesség (most a liberális téveszméktől félrevezetett elmék és a nyomorba taszítottak tömege) lelkén szinte kor-

látlanul uralkodott a gyűlölködés szelleme, amely erősebb volt, mint a haza szeretete és az annak jövő sorsa fölötti aggodalom.

VÁZLAT.

I. Előkészítés.

1. Kapcsoló ismétlés. Magyarország Mátyás király halála után. A királyi hatalom gyengülése, a rendiség erősödése. A fekete sereg sorsa. Az 1505. évi rákosi végzés. A parasztlázadás és az 1514. évi törvények. A Jagellók Habsburg irányja. A rendiség és a pártok bomlása: a fő- és köznemesek harca. Vetélkedés a trónért és hatalomért. A hitujítás. A török hódító politikája.

2. Érdeklődéskeltés. Vizkelety Béla: A mohácsi elesettek temetése című képeinek szemléltetése.

3. Célkitűzés. Hogyan történt a mohácsi csatavesztés?

II. Tárgyalás.

1. Közállapotok a nagy csata előtt.

2. A seregek gyülekezése és felvonulása. (Táblai vázlat.)

3. A csatatér. (Térképszemléltetés.)

4. A szembenálló hadak összehasonlítása. (Táblai rajz.)

5. A mohácsi csata (1526 augusztus 29.)

6. A király halála.

7. A csatavesztés következményei. (A nagy temetés szemléltetése.)

8. A mohácsi csatavesztés lanulságai. (Aktualitás megállapítása.)

III. Begyakorlás.

1. Összefoglalás. Mik voltak a mohácsi csatavesztés belső és külső előidézői?

2. Utalás a trianoni országcsontításra.

3. „Megbűnhődte már e nép a multat s jövendőt!”

TANÍTÁS.

I. Előkészítés.

1. Kapcsoló ismétlés. Belső tényezők. Magyarország Mátyás király halála után. Trónkövetelők: III. Frigyes fia, Miksa német király (az 1462. évi szerződés); János Albert lengyel herceg (V. László unokaöccse); Zápolyai István (Bécs kormányzója), Corvin János. A sárbogárdi csata, Corvin János veresége. A Szent Korona a rendek kezébe kerül. Ulászló királlyá választása. (A Habsburg érdekek ellen választanak Jagellót.) II. Ulászló küzdelme a trónkövetelőkkel, lemond Mátyás hódításairól, csalódás a Jagelló-ház hatalmában. Harc a fő- és köznemesek, nemesek és jobbágyok, főpapok és városok, a királyi udvar kegyeltjei és a szabadságát féltő vidéki magyar nemesség között. A központi hatalom gyengülése: a rendek erősödése. Az 1495. és 1498. évi országgyűlések. (Adót ezentul csak az országgyűlés szavazhat meg = alkotmánybiztosíték!) A fekete sereget Kinizsi Pál szétveri Halasnál. Az or-

szág déli határainak védelmére nem gondol senki. Ulászló tehetetlen s békét köt a törökkel (1503, 1510.) Az 1505. évi rákosi országgyűlés. Rákosi végzés = a nemzet idegen királyt többé nem választ. A parasztlázadás, az 1514. évi törvények (megszűnik a jobbágy szabadköltözési joga = örökös földhözkööttség!) Verbóczi Hármaskönyve. (Összetartotta a politikai nemzetet — a nemességet —, de kettészakitotta a magyar népet.) A Jagellók Habsburg irányra (védekezés a rendi törekvések tulkapásai ellen.) Ulászló leánya, Anna, Miksa unokájához, Ferdinándhoz megy nőül.) II. Lajos uralma, rossz neveltetése (Brandenburgi György.) A 10 éves királyt nagykorunak nyilvánítják. A rendiség és pártok bomlása. Az országgyűlések hiábavaló időtöltése, a bajokon nem segítenek. Gazdasági leromlás: adót senki sem fizet, más része elkalodlik, pénzrontás, álláshalmozás (Bakócz Tamás kezén 26 méltóság), a bányák bérbeadása (a Fuggerek rablógazdálkodása. Szerencsés Imre pénzügyi műveletei.) Az akotmányos élet lejtőre jut, az országgyűlések féktelen pártharcokká lettek, az egyes pártok külön-külön gyűléseznek: adót egy akarattal senki sem fizet. A köznemesség elszegényedése ellenére is politikai hatalomra tör, a főnemesség a közérdek helyett egyedül a saját érdekeivel törődik s a közvagyonból igyekezett saját vagyonát növelni. A bitujítás megbontja a nemzet lelki egységét.

Külső tényezők. A Habsburgok világhatalma. (Burgundia, Spanyolország, Nápoly, Szicília, Szardínia, az amerikai gyarmatok, Németalföld, az osztrák örökös tartományok és Dél-Németország családi birtokuk.) Császári korona 1519. Az európai egyensúly a Habsburgok javára billent. I. Ferenc francia király szövetsége a törökkel, a Habsburgok hatalma ellen (Cognaci-liga). A Habsburg-világuralom megdöntésére vezető út hazánkon vitt keresztül. A török uralom északi terjeszkedése. II. Szulejmán trónralépése (1520—1564). Nándorfehérvár és Sabác elfoglalása után (1521), az ország két utolsó déli végvára a török kezén. A szultán kérelme békés átvonulásra Szlavónián és Horvátországon. A kérelem visszautasítása. A szultán hazánk ellen indul.

2. Érdeklődéskeltés. Vízkelety Béla: A mohácsi elcsesettek temetése című képeinek szemléltetése. Kik látunk a képen? Mit tart kezében? Éjtszaka van, egy fáklyás férfi előtt pap áll, kezét áldóan tartja egy halott fölött. Balról egy magyar nő áll szomorúan, szinte kétségbeesve. Köröskörül holtak fekszenek. Egy harcos a magyar zászlót borítja rá egyik halottra. Mi történhetett itten? Mit ábrázolhat ez a kép? Csak csata után lehet ilyent látni. Ki lehetett a győző, ki a vesztes? Olvassuk el a kép címét! Hol történt ez a csata? (Kanizsai Dorottya.)

3. Célkitűzés. Beszéljünk ma arról, hogyan történt a mohácsi csatavesztés?

II. Tárgyalás.

1. Közállapotok a nagy csata előtt.

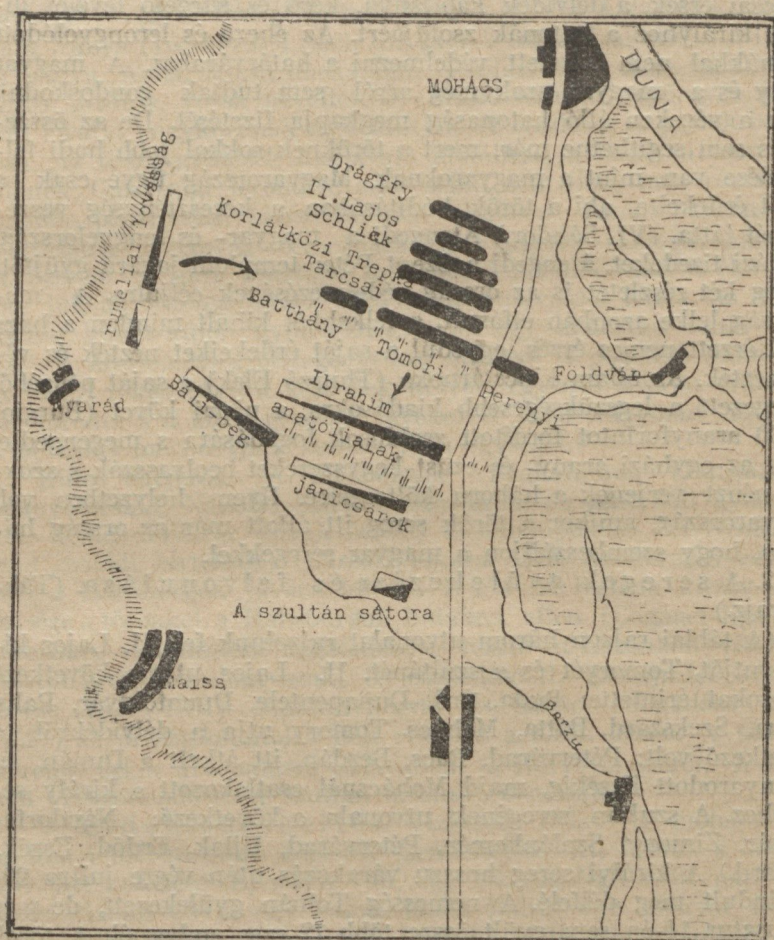
A veszedelmet csak áldozatra kész, önzetlen hazaszeretettel

lehetett volna elhárítani. Verbóczi, az új nádor, nem tudott segíteni a megromlott állapotokon. A pártok eszköze volt, s nem vezetője. A köznemesség néhány hónap múlva elhagyja, úgyhogy Verbóczi lemond méltóságáról. Helyére ismét Báthory Istvánt választották az ország nádorává, vele együtt a főnemesi párt került az ország élére, minden maradt a régiben. Hírek a szultán (II. Szulejmán) hadjárata való készülődéséről. A vitéz Tomory Pál kalocsai érsek, a délvidék kapitánya, kérő és sürgető levelet intéz a királyhoz a katonák zsoldjáért. Az éhező és lerongyolódott katonákkal nem lehetett védelmezni a határvárakat. A magyar király és a magyar urak még arról sem tudtak gondoskodni, hogy a végeken álló katonaság megkapja fizetését. De az összetartás sem segíthetne már, mert a törököknek sokkal jobb hadi felszerelése van, mint a magyaroknak. Magyarország ügye csak a pápát érdekelte, aki a török hódításában a kereszténység veszedelmét látta. (VI. Sándor.) Átengedi a magyar- és lengyelországi egyházi tizedeket, átengedi a Szent Péter templom javára gyűjtött összeg két részletét is az ország védelmezésének céljaira. A magyarság lelke azonban elfásult, a lelkekből kihalt minden a háziránt érzett nemes érzés, egyedül a saját érdekeiket nézték és védelmezték. Az állam kincstárnoka (Thurzó Elek) a saját pénzéből előlegezett a legszükségesebb kiadásokra, a pápai követ (Burgio) 25.000 aranyforintot fordított zsoldosok fogadására s megengedte, hogy az egyházi arany- és ezüst-kegyszereket beolvasszák s azokból pénzt verjenek a háború költségeire. Ilyen helyzetben volt Magyarország, amikor a török sereg itt állott már az ország határán, hogy szembeszálljon a magyar seregekkel.

2. A seregek gyülekezése és felvonulása. (Táblai rajz.)

(A táblai rajzon három utvonalat rajzolunk fel: II. Lajos király útját, Tomoryét és a szultánét. II. Lajos útja a következő városokat érintette: Buda, Erd, Dunapentele, Dunaföldvár, Paks, Tolna, Szekszárd, Batta, Mohács. Tomory útja a délvidékről a következő volt: Pétervárad, Bács, Bezdán, itt átkelt a Dunán és lekanyarodott Eszékig, majd Mohácsnál csatlakozott a király seregéhez. A szultán seregének utvonala a következő: Nándorfehérvár, Zimony, Szalánkemén, Pétervárad, Ujlak, Erdőd, Eszék, Udvard.) A királyi sereg hosszú várakozás után végre július 20-án indult meg délfelé. A nemesség Tolnán gyülekezett, de még augusztus 14-én sem gyűlt össze több 12 ezer embernél. A török ekkor megkezdte előnyomulását, augusztus 14-én már Eszék előtt állott, majd 25-én átkelt hadával a Dráván. A magyar seregben ezalatt a fővezérlet kérdésén vitatkoztak. Senki sem merte vállalni a fővezérséget, mivel nem akadt a magyarok között, aki ilyen nagy feladatra vállalkozni mert volna. Végül is a szabadkozó Tomorynak kellett azt elvállalnia, aki mellé Zápolyai Györgyöt nevezte ki a király abban bizva, hogy annak bátyja, Zápolyai János erdélyi vajda idejekorán megérkezik az erdélyi sereg-

gel, amely mintegy 40 ezer főből állott. A nagy zürzavarban, ami a magyar táborban volt, szinte egészen megfeledektek a vajdát értesíteni a gyors felvonulásról, úgy, hogy amikor az ütközet megtörtént, Zápolyai János nagy és jól felszerelt seregével Szeged alatt táborozott és várta az utasításokat. Az urak még a haditervben sem tudtak egymással megegyezni. Egyrésztük a visszavonulást ajánlotta, más részük pedig az azonnali támadást.

3. A csatatér. (Térképszemléltetés.) A táblára most felvázoljuk (de lehet az idő megtakarítása céljából már előbb is felvázolni s addig letakarva hagyni) a mohácsi csata lefolyását ábrázoló rajzot.

Mit láttok a rajzon? Megbeszélés. Az egyes csapatokat most csak úgy nevezzük meg, hogy magyarok vagy törökök. Jól megbeszéljük a földrajzi adottságokat is: a Duna süppedékes, ingo-

ványos környéke, nyugatról a dombok, e kettő között állott fel egymással szemben a két csapat.

4. A szembenálló hadak összehasonlítása. A magyar sereg közvetlenül az ütközet előtt végre 25.000 főre szaporodott. A török seregben mintegy 80.000 sorkatonaság (kitűnő janicsár!) és kb. 40—50 ezernyi martalóc-csapat volt. Nagy különbség volt a felszerelésben is, de a harci elszántságban is. A török katona vallási parancsra (fanatizmus) harcolt, míg a magyarok közül nem sietett mindenki a király zászlója alá, bár aki megjelent, az mindenben méltó volt a hagyományos magyar vitézséghez. A török szultán korának legkiválóbb hadvezére volt, ezzel szemben a magyar seregben nem akadt jó hadvezéri tehetség, maga a király pedig még fiatal és tapasztalatlan volt e szempontból. Azonban a magyar vitézség sokszor csodát tett már... Ki tudja, hátha megfordítják a hadiszerecsét...?

5. A mohácsi csata. (1526 augusztus 29.)

Az ütközet 1526 augusztus 29-én, szerdán folyt le. A magyar sereg Mohácstól délre, (mindent a rajzon mutatunk) Földvár és Maiss-tól északra állott csatasorba és várta, hogy a Baranyáról induló török sereggel megütközzön. Az első hadrend jobbszárnyán Batthyány Ferenc bán, a balon Perényi Péter parancsolt. A második hadrend öt, egymás mögött álló vonalból állott. A negyedik sor közepén állott a király, akinek sápadt orcájára utoljára ereszkedett le a sisakrostély. Tomory azt gondolta, hogy a Földvár fölötti magaslatokról leereszkedő ruméliai hadtestet megverheti, **mielőtt még az anatóliai sereg és a szultán zsoldosai, a janicsárok beleszólnának a küzdelembe.** Hogy ez a számítás nem vált valóra, az lett a katasztrófa oka.

A törökök nem akartak még e napon megütközni s éppen táborra készültek verni, amikor Tomory első hadrendje rátámadt és a török első sorait szétverte. Tomory fellelkesülve az első sikeren, hátra küldte Báthory Andrást a királyhoz, hogy a második hadrend is induljon meg a támadásra. Mire azonban ez megtörténhetett volna, Batthyány szárnyán a magyarok egyrésze nekiesett a zsákmányolásnak, másrésze pedig annyira előrement, hogy a török ágyuk előtt találta magát. Ezek sorúzei ugyan nem sok kárt tettek közöttük, de rettenetes zavart keltettek a magyarok sorraiban. Ugyanekkor rontott a magyar hadakra az egész megkeverülő ruméliai lovasság, melyet Tomory távolabb gondolt. Batthyányi áttört ugyan Ibrahim nagyvezér ruméliai lovasságán, de aztán hátrálni kényszerült. Ugyanígy járt Perényi és Behram, az anatóliai lovasság fővezére előtt. A második hadrend mégis előrenyomult és a török ágyuk és a janicsárok előtt törpant meg. Egyszerre felborult minden rend. Ember-ember hátán igyekezett menekülni s hiábavaló volt a fővezérnek minden igyekezete, hogy a fejükvesztett harcosokat visszatérítse a harcvonalba. A lovasság elmenekült, de a közepén lévő gyalogság egy szálig elpusztult hősi küzdelem után. Az üldözést a török csapatok végezték

el teljes eredménnyel. A magyar seregből mintegy 15.000 ember maradt a csatatéren, köztük 10 ezer gyalogos. A tüzérség egy szálig odaveszett. Ottveszett 5 ezer szekér, 15 ezer hámosló, 200 naszád. A visszavonulás már vezér nélkül történt: ki-ki ment a saját ösztöne után, legtöbbször a biztos halálba. Az élve maradt 10 ezer ember szétfutott északnak, köztük a vitézül harcoló és megsebesült Lajos királyt is ott vitték kamarásai, hogy megmentse életét, amire most olyan nagy szükség volt.

6. A király halála. A sors azonban mást rendelt. Ahogy a király kísérei kiszakították magukat a törökök közül, nem mertek egyenesen a budai uton haladni, mivel tartani lehetett attól, hogy a törökkel találkoznak, hanem levitték a királyt a Duna árterébe s ott, a Csele-patak akkori torkolatánál a király és a magyar kamarás, Aczél István, az ingoványba süppedtek. Csak az elől lovagló kamarás menekült meg a haláltól s vitte meg a szomoru hírt Budára, hogy a király, Tomory érsek, Zápolyai György, Szalkai primás és 5 püspök, az ország sok zászlós ura, köztük Drágfi János országbíró és a magyar nemzet színe-virága, 15 ezer bátor, vitéz magyar maradt ott Mohács szomoru csatatéren...

Igy bukott el Magyarország Mohács mezején, fiainak pártoskodása miatt és az európai kereszténység védelmezésében.

7. A csatavesztés következményei. (A nagy temetés szemléltetése.)

A mohácsi csata elesett hőseit egy magyar nagyasszony, Kanizsay Dorottya temettette el közös sírban embereivel... Ezt ábrázolja ez a kép....

Mi történt a csatavesztés után? A szultán hadaival bevonult az ország fővárosába, Budára, azt kirabolva tíz nap mulva gazdag zsákmánnyal kivonult az országból. De Magyarországot már nem menthette meg senki a biztos pusztulástól. A fej nélkül maradt országban felbomlott a rend, s kiki csak magára gondolva várta azt, mi következik... És valóban, ránk köszöntött csakhamar a másfélszázados török uralom éjtszakája...

8. A mohácsi csatavesztés tanulságai. (Megbeszélés alapján.) Nem volt katonaság az országban, amely megvédte volna azt. Pártoskodás. Polgárháborúk. A jobbagység földhözköltése, mire az elvesztette minden kedvét a közügyek iránt. Az egyenetlenkedés, a vetélkedés, a vallási megosztás, Magyarország magára vállalta Európa védelmét anélkül, hogy ereje lett volna felfogni az ütést, amit Európának szántak. Európa halála = Trianon!

Mit tanulhatunk ebből? (Megbeszélés.)

III. Begyakorlás.

1. Összefoglalás. Mik voltak a mohácsi csatavesztés belső és külső előidézői? (Megbeszélés, az előkészítés sorrendjében.)

2. Utalás a trianoi országcsontításra. Trianont nagyrészt azok a népek mérték reánk, akiket 400 évvel ezelőtt

beengedtünk, de fejünkre idéztük mi magunk is, mert amikor a haza érdeke lett volna a fontos, nagyon sokan csak a maguk érdekeit nézték és védték. Pártoskodtunk, amikor összefogásra kellett volna törekedni minden magyarnak. A széthuzás, az egyenetlenkedés ássa meg sirját a nemzeteknek, az összetartás, az egyet akarás mindig nagygyá, hatalmassá teszi a nemzetet.

3. „M megbünhődte már e nép a multat s jövőndőt“.

Vétettünk, megbünhőntünk érte. Csüggednünk azért mégsem szabad. Végigvert már rajtunk a tatárország is, viselőnk kellett a százötvenéves török uralmat is, mégis újra nagy és erős nemzet tudott lenni a magyar nép. Talán éppen akkor tud, ez a mi fajtánk igazán nagy tud lenni, amikor szenved, amikor letiporva, megcsönkítva tengeti életét, mert ilyenkor egymásra talál gazdag és szegény, a szenvedő nemzet minden fia-lánya, s összefogva, egyet akarva mindannyiszor fel tudott kelni a porból, ahová lesújtották, mindig újra nagy és hatalmas tudott lenni, mert valami mindig lelket öntött bele, talpra tudta állítani: a magyar földnek mélységes és eltéphetetlen szeretete.

Énekeljük el, gyerekek, a magyar imádságot, a Himnuszot.

(V. L.)

Anyák napja

Édesanyák

Ünnep készül, amelyet nem előznek meg nagyszabású előkészületek, próbák. Ünnep, amely olyan titokban érik megvalósulássá, mint a bimbónak virágba pattanása, mint a rügynek virággá bomlása. Ünnep készül, aminek tiszta, szelid oltártüzeiben csillagok fénye ragyog és orgonájában égi harsonák zengedeznek: az *Anyák napja*.

Olyan egyszerűen hangzik. Az anyák napja! Azok napja, akiknek életünket köszönhetjük, akiknek örökös gondja első típusunktól végigkíséri lépéseinket, a sirig el nem hagy s még az égből is áldást sugároz le ránk. Az egyetlen egy igazi szeretet a világon, amibe az önzésnek egyetlenegy parányi pórszeme sem vegyül. Csupa fény és csupa tisztaság, csupa jószág és csupa szépség: az Anya. Belefér-e az emberi szívbe ennyi hála, amennyit ez az isteni fönség megérdemel?

Szenteljünk egy napot az esztendőből az Anya glóriájának! Egy napot, amelyiken túlradó szívünk kicsorduljon a hálától, a szeretettől, a csodálattól és a hódolat forró himnuszába szakadjon előtte a „szent, magasztos, élő szeretet, a világ fölött lohogó“ tiszta örök láng, az Anya előtt!

Örömnép ez, amelyen oltárra emeljük a női ideált, a szeretet, a szenvedés, a magafeláldozás eszményi megszemélyesítő-